مجلهٔ زبانشناسی و گویش‌های خراسان ، سال چهاردهم ، شماره ۳، پاییز ۱۴۰۱، شمارهٔ پیاپی ۲۸

DOI: 10.22067/jlkd.2022.77092.1104

استعاره‌های دستوری وجه در بخش شنیداری کتاب‌های آموزش زبان تافل در چارچوب دستور نقش‌گرای نظام‌مند

روح الله یعقوبی، دانشجوی دکترای زبان‌شناسی دانشگاه تربیت مدرس تهران، تهران، ایران
دکتر فردوس آقاگل‌زاده، استاد زبان‌شناسی گروه زبان‌شناسی دانشگاه تربیت مدرس تهران، تهران، ایران

صص: ۲۶-۱

چکیده

پژوهش حاضر با رویکرد دستور نقش‌گرای نظام‌مند بـه توصـیف و تحلیـل اسـتعاره‌هـای دستوری بینافردی وجه در کتاب‌های معیار آموزش زبان تافل می‌پردازد، و در پی پاسخ بـه این پرسش است که آزمون تافل تا چه میزان توانسته از انواع اسـتعاره دسـتوری وجـه، بـه عنوان یکی از مفاهیم مطرح در زبان‌شناسی نقش‌گرای نظام‌مند که رویکـردی ارتبـاط‌محور است و یک ویژگی مهم زبان علم را کـاربرد اسـتعاره دسـتوری مـی‌دانـد، اسـتفاده نمایـد. رویکرد پژوهش حاضر تحلیل محتوای کیفـی و روش گـردآوری داده‌هـا کتـاب‌خانـه‌ای و اسنادی است. در این راستا سه کتاب آموزش زبـان تافـل کـه در مجمـوع شـامل چهـارده آزمون است، انتخاب شدند. بخش شنیداری هـر آزمـون دارای شـش مـتن جـدا در قالـب مکالمه و سخنرانی است. ابتدا تک‌تک بندهای ۸۴ متن به طـور مجـزا مشـخص و بررسـی شدند. سپس استعاره‌های دستوری در هر متن شناسایی و به لحـاظ نـوع و بسـامد مقایسـه شدند. یافته‌های حاصل از تحلیل داده‌ها نشان داد: ۱- بسامد استعاره‌های وجه در متن‌هـای مکالمه بیشتر از متن‌های سخنرانی بخـش شـنیداری آزمـون تافـل اسـت ۲- از نظـر نـوع استعاره دستوری وجه، نتایج نشان داد انواع استعاره وجه در متن شنیداری اسـتفاده شـده و به ترتیب استفاده از وجه خبری و پرسشی، به جای وجه امری بیشترین فراوانی نسـبت بـه سایر انواع استعاره‌های وجه را دارد. می‌توان گفت حفظ وجهه و رعایت ادب باعـث مـی-شود افراد از وجه امری پرهیز نمایند. آگاهی از انواع اسـتعاره دسـتوری بینـافردی وجـه و

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۵/۰۴ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۶/۱۷

پست الکترونیکی: 1. Yaqubi@modares.ac.ir 2. Ferdowsg@yahoo.com

آموزش صریح آن در فرایند زبان‌آموزی، به افراد در بهبود توانش ارتباطی آنها و در نتیجه درک بهتر متون علمی کمک می‌نماید.

کلیدواژه‌ها: دستور نقش‌گرای نظام‌مند، استعاره دستوری، فرانقش بینافردی، استعاره وجه، آزمون تافل.

۱. مقدمه

زبان‌شناسی نقش‌گرا به عنوان یکی از سه نگرش غالب در مطالعه زبان (در کنار زبان‌شناسی زایشی و زبان‌شناسی شناختی) با توجه به اینکه بر نقش ارتباطی زبان تاکید دارد، می‌تواند تاثیر به‌سزایی در زمینه آموزش زبان داشته باشد. در راستای پژوهش حاضر که به توصیف و تحلیل استعاره دستوری بینافردی[1] وجه در متن کتاب آموزش آزمون بین‌المللی تافل[2] پرداخته است، دو پرسش اصلی مطرح است: الف) با در نظر داشتن این نکته که آزمون تافل با هدف سنجش میزان آمادگی افراد برای ورود به دانشگاه‌های بین‌المللی و در نتیجه سروکار داشتن با متون علمی طراحی شده است، و با توجه به اینکه ساختار مکالمه به زبان گفتاری و ساختار سخنرانی به زبان نوشتاری نزدیک‌تر است، آیا در هر دو بخش شنیداری آزمون تافل از استعاره دستوری وجه استفاده شده است؟ ب) آیا همه انواع استعاره دستوری وجه در دو بخش مکالمه و سخنرانی آزمون تافل استفاده شده است، و فراوانی آنها به چه میزان است؟ در این راستا دو فرضیه مطرح می‌شود. فرضیه متناظر با پرسش اول مدعی است در هر دو بخش مکالمه و سخنرانی مهارت شنیداری آزمون تافل می‌بایست از استعاره دستوری وجه استفاده شده باشد، چرا که مکالمه‌های این آزمون نیز در محیط دانشگاهی و غالبا بین دو دانشجو یا یک دانشجو و استاد وی رخ داده است. از طرفی، با توجه به اینکه ساختار مکالمه به زبان گفتاری نزدیک‌تر است، فرض بر آن است که میزان استعاره وجه در متون بخش مکالمه بیشتر از متون بخش سخنرانی باشد. هر چند به طور کلی میزان استفاده از انواع استعاره دستوری در زبان نوشتاری بیشتر یافت می‌شود، چون عموما کاربرد استعاره دستوری در زبان علم و سیاق زبان رسمی فراوان‌تر است (هلیدی[3]، ۲۰۰۴ و ۱۹۸۸ و ۱۹۸۵؛ دیوریم[4]، ۲۰۱۵).

1- Interpersonal Grammatical Metaphor
2- TOEFL
3- Halliday
4- Devrim

در مبحث فرانقش بینافردی[1] در دستور نقش‌گرای نظام‌مند (که در آن بند به مثابه تبادل[2] در نظر گرفته می‌شود)، به این نکته اشاره می‌شود که چهار نقش گفتاری[3] (شامل خبر، پرسش، فرمان، و پیشنهاد) وجود دارد، که در زبان انگلیسی در قالب سه وجه خبری و امری و پرسشی نمود می‌یابند. این چهار نقش گفتاری در دستور نقش‌گرا متداعی‌کننده کنش‌های گفتاری[4] است. می‌توان ادعا نمود آنچه در کاربردشناسی زبان تحت عنوان کنش‌های گفتاری غیرمستقیم بیان شده است (سرل[5]، ۱۹۶۹و۱۹۷۴) در نظریه دستور نقش‌گرای نظام‌مند هلیدی تحت مبحث استعاره دستوری بینافردی وجه تبیین می‌شود، با تاکید بر این نکته که هدف استعاره دستوری بینافردی وجه فراتر از این است. لازم به ذکر است استعاره در تعریف دستور نقش‌گرای نظام‌مند[6] یعنی رفتن از بیان سازگار و معنای سرراست[7] و قابل انتظار به معنای غیر سرراست[8] و بیان نامتجانس (هلیدی–متیسن[9]، ۲۰۱۴:۶۶۵). با توجه به اینکه نقش‌های گفتاری در تعامل بین افراد و در نتیجه در آموزش زبان‌های خارجی جایگاهی غیرقابل انکار دارد، به صورت منطقی پژوهش حاضر وارد جنبه کاربردی یا آموزشی زبان خواهد شد. از این طریق میزان و نحوه استفاده از استعاره‌های دستوری بینافردی وجه در کتاب‌های آموزشی زبان تافل توصیف و تحلیل خواهد شد. از آنجا که استعاره دستوری از ویژگی‌های زبان علم است، کاربرد این مقوله دستوری نشانه‌ای از برتری تحصیلات دانشگاهی و سطوح حرفه‌ای دانش زبان است. آن چیزی که ارزیابی نمی‌شود تدریس هم نمی‌شود، لذا این آموزه‌ها و مفاهیم می‌بایست در آزمون‌ها نیز منعکس گردد. شایسته است طراحان آزمون‌ها نیز در کتاب‌های آموزش و سنجش زبان در سطح استاندارد جهانی، به تفاوت ساختاری متن مکالمه و متن سخنرانی[10] توجه داشته باشند، و بتوانند ساخت‌های با معنای سرراست را از ساخت‌های با معنای استعاری تشخیص داده و به لحاظ علمی قادر به توضیح آن باشند. بنابراین اگر هدف فرایند آموزش زبان

---

۱ در دستور نقش‌گرای نظام‌مند معنای هر بند ساده به‌طور هم‌زمان از سه لایه معنایی تحت عنوان فرانقش تجربی، فرانقش بینافردی و فرانقش متنی تشکیل می‌شود.

2- Clause as exchange

3- Speech Functions/roles

۴- چرا که هم نظریه کنش‌های گفتاری و هم دستور نقش‌گرای نظام‌مند هر دو به نقش‌ها و کارکردهای زبان توجه دارند.

5- Searle

6- Systemic Functional Grammar

7- congruent meaning

8- incongruent meaning (incongruent realization)

9- Halliday & Matthiessen

10- lecture

خارجی، مانند آموزش زبان انگلیسی یا فارسی، به دست آوردن توانایی فهم صحیح از متن (به ویژه متون علمی) و ارتباط مناسب با افراد به زبان غیرمادری است، بایستی مفاهیم و مبانی مطرح شده در دستور نقش‌گرای نظام‌مند، بیش از پیش مورد توجه تصمیم‌گیرندگان عرصه آموزش زبان دوم باشد. در این راستا ضروری است در درجه اول مولفان کتاب‌های آموزش زبان و نیز مدرسان زبان دوم و سپس از این طریق زبان‌آموزانی که با اهداف دانشگاهی در حال یادگیری زبان دوم یا خارجی هستند، با مفاهیم مهمی مانند استعاره‌های دستوری از جمله استعاره وجه آشنا شوند و آن را به کار گیرند. بالارفتن آگاهی این افراد به مفهوم استعاره‌های دستوری وجه، به آنها کمک می‌نماید تا با گنجاندن آن در کتاب‌های آموزشی در فرایند آموزش و سنجش دانش زبانی زبان‌آموزانی که با اهداف دانشگاهی و قصد درک و تولید متون علمی در حال یادگیری یک زبان خارجی هستند، سودمند واقع شوند. پس از یادگیری انواع استعاره دستوری، دانشجویان قادر هستند بندهای غیرساده با تراکم واژگانی بالاتر را درک و تولید کنند و بین متن نوشتاری وگفتاری تمایز بهتری قائل شوند و اطلاعات و معانی بیشتری را در یک بند بگنجانند.

۲. پیشینه پژوهش

بعد از طرح مفاهیم استعاره دستوری توسط هلیدی (۱۹۸۵:۳۲۱) پژوهش‌گران زیادی آن را به لحاظ نظری و کاربردی مورد بررسی و تحلیل قرار داده‌اند. از دو انگاره لایه‌ای[1] و معنایی که در مطالعه استعاره دستوری استفاده می‌شود، مطالعات انجام شده در زمینه آموزش زبان، بر اساس انگاره لایه‌ای بیشتر از انگاره معنایی است. دیوریم (۲۰۱۵) سعی دارد با معرفی انگاره‌ای یکپارچه[2] از استعاره دستوری آن را در زمینه آموزش زبان بیازماید. از پژوهش‌های اخیر که در رابطه با استعاره‌های دستوری و کاربرد آن در آموزش زبان خارجی صودت گرفته است، لیاردت[3] (۲۰۱۸)، لوبیس[4] (۲۰۱۹)، و گری و همکاران[5] (۲۰۲۱) قابل ذکر هستند. هر چند این پژوهش‌ها از مفهوم استعاره دستوری بینافردی در زمینه آموزش زبان بهره برده‌اند، اما بر خلاف پژوهش حاضر در آنها به استفاده از مفاهیم استعاره دستوری وجه در آزمون‌های بین‌المللی

1- Stratal
2- integrated model
3- Liardét
4- Lubis
5- Gray., Geluso & Nguyen

تافل به طور جامع اشاره‌ای نشده است. تاکید پژوهش حاضر در مورد اهمیت آزمون تافل و یا هر آزمون دیگری در سطح مشابه به این دلیل است که آنچه مورد ارزیابی واقع نشود، عموما از طرف زبان‌آموزان جدی گرفته نشده و به خوبی یاد گرفته نمی‌شود. از پژوهش‌های داخلی نیز مواردی معدودی به استعاره دستوری در رابطه با آموزش زبان پرداخته‌اند. سید عرفانی[۱] (۲۰۱۱) در مطالعه خود به مقایسه تاثیر آزمون‌های تافل و آیلتس[۲] بر روند آموزش و یادگیری زبان انگلیسی در بین زبان‌آموزان و مدرسان ایرانی پرداخته است، اما به مفاهیم استعاره دستوری در زبان‌شناسی نقش‌گرا اشاره‌ای نکرده است. نبی‌فر[۳] (۲۰۱۶) در پژوهش خود به بررسی تاثیر آموزش استعاره‌های دستوری بر مهارت نوشتاری زبان‌آموزان ایرانی پرداخته است. یوسفیان[۴] (۲۰۱۱) به ارزشیابی کاربردشناختی بخش شنیداری دو آزمون آیلتس و تافل، نقش‌های زبانی و برداشت گویشوران بومی و غیربومی از ارزش ارتباطی آنها می‌پردازد. در این مطالعه تصریح شده است که مدرسان ایرانی زبان انگلیسی به اندازه گویشوران بومی ارزش ارتباطی زیادی برای نقش‌های زبانی قائل نیستند. نتایج این بررسی نشان داد که نقش‌های زبانی مهم برای برقراری یک ارتباط موفق آن‌گونه که باید در بخش شنیداری دو آزمون تافل و آیلتس تحقق پیدا نکرده است. میرزایی حصاریان و احمدی (۱۳۹۷) استعاره‌های دستوری را از منظر آموزش و یادگیری زبان فارسی بررسی کرده‌اند. یافته های این پژوهش نشان داد استعاره‌های اسم‌سازی و وجه‌نمایی به ترتیب بالاترین بسامد را هم در کتاب درسی و هم نوشته‌های فارسی‌آموزان داشته است، اما هیچ موردی از استعاره‌های وجه و گذرایی در نوشته-های فارسی‌آموزان مشاهده نگردید. همچنین افشار و همکاران (۱۳۹۹) مطالعه‌ای در مورد مشکلات داوطلبان آزمون شنیداری تافل در مورد استنباط معانی تلویحی انجام داده‌اند. بر اساس آنچه در پیشینه پژوهش بیان شد، هر چند در زمینه استعاره دستوری بینافردی در رابطه با کتاب‌های آموزشی زبان پژوهش‌هایی صورت گرفته است، اما در مورد کاربرد مفاهیم زبان-شناسی نقش‌گرای نظام‌مند در کتاب‌های آموزشی آزمون‌های بین‌المللی پژوهشی منسجم و جامع صورت نگرفته است و این مساله با توجه به اهمیت جایگاه این آزمون سرنوشت‌ساز ضرورت پژوهش حاضر را روشن می‌نماید. از آنجا که زبان علم و متون دانشگاهی دارای

1- Seyed Erfani
2- IELTS (International English Language Testing System)
3- Nabifar
4- Yousefian

ویژگی‌هایی ساختاری از جمله استفاده آگاهانه از استعاره‌های دستوری است، یافته‌های پژوهش حاضر به‌خصوص برای کسانی که در حوزه آموزش زبان خارجی از جمله زبان انگلیسی یا فارسی می‌خواهند آزمون طراحی کنند، سودمند است.

۳. مبانی نظری

از دیدگاه تمام نقش‌گرایان، اصلی‌ترین وظیفه زبان ایجاد ارتباط است، لذا بر وجود نقش ارتباطی، کاربردشناختی و گفتمانی به عنوان مولفه‌های جدایی‌ناپذیر دانش زبانی تاکید دارند (دبیر مقدم، ۱۳۸۷:۴۱). در دستور نقش‌گرای نظام‌مند، هر وقت از معنای سرراست و سازگار به معنای غیر سرراست برویم با استعاره دستوری سروکار داریم و این مساله در هر سه فرانقش تجربی، بینافردی و متنی می‌تواند اتفاق بیفتد (هلیدی، ۱۹۸۵:۳۲۱). هلیدی و متیسن (۲۰۱۴) مطالعۀ استعاره دستوری را به دو بخش تقسیم کرده‌اند: استعاره بینافردی و استعاره اندیشگانی.

۳-۱. استعاره دستوری وجه در نظریه دستور نقش‌گرای نظام‌مند

در انگاره لایه‌ای استعاره دستوری بینافردی شامل استعاره وجه[1] و استعاره وجه‌نمایی (وجهیت)[2] است. در ادامه، در مورد استعاره دستوری وجه توضیحاتی ارائه می‌شود. شایان ذکر است که در دستور نقش‌گرای نظام‌مند چهار نقش گفتاری به ترتیب ذیل معرفی شده است: دو مورد اول عبارتند از: ۱- خبر[3] و ۲- پرسش[4] که مربوط به ارایه و درخواست اطلاعات است و دو مورد بعدی عبارتند از: ۳- فرمان[5] و ۴- پیشنهاد[6] که مربوط به ارایه و درخواست کالا و خدمات است. در ادامه برای هر یک از چهار نقش گفتاری یک مثال آورده شده است (هلیدی، ۲۰۱۴:۱۳۶).

a.1. He is giving her the teapot. (statement) ➔ giving information
a.2. What is he giving her? (question) ➔ demanding information
a.3. Would you like this teapot? (offer) ➔ giving goods & services
a.4. Give me that teapot. (command) ➔ demanding goods & services

1- Mood metaphor
2- Modality metaphor
3- statement
4- question
5- command
6- offer

از طرف دیگر در نظریه کنش‌های گفتاری سرل، بین کنش‌های گفتاری مستقیم و کنش‌های گفتاری غیرمستقیم تمایز دیده می‌شود. لوینسون[۱] (۱۹۸۳:۲۶۳) بیان می‌کند در کنش گفتاری مستقیم بین ساختار یا صورت جمله و نقش یا کارکرد آن رابطه‌ای مستقیم وجود دارد و در کنش گفتاری غیرمستقیم، بین صورت[۲] جمله و کارکرد[۳] آن تناظر غیرمستقیم است. اگر به طور مثال، جمله خبری برای بیان یک گزاره به کار رود کنش گفتاری مستقیم است، ولی اگر برای بیان یک درخواست به کار رود، کنش گفتاری غیرمستقیم است. در زبان انگلیسی کنش‌های گفتاری غیرمستقیم نسبت به کنش‌های گفتاری مستقیم معمولا با ادب بیشتری همراه است (یول[۴]، ۱۹۹۶:۵۴). آنچه یول بدان اشاره می‌کند اصول و راهبردهای ادب است، که ابتدا توسط براون و لوینسون[۵] (۱۹۸۷) و سپس توسط لیچ[۶] (۱۹۸۳) مطرح شده است. برای توضیح بیشتر دو مثال (الف.۱) و (الف.۲) ذکر شده است. در مثال (الف.۱) ساختار بند وجه امری است و کنش گفتاری آن هم نقش فرمان دارد؛ لذا کنش گفتاری از نوع مستقیم است:

الف.۱) یک فنجان چای به من بده!

اما در کنش گفتاری غیرمستقیم مانند آنچه در مثال (الف.۲) می‌بینیم، این تناظر بین صورت جمله و نقش موردنظر وجود ندارد:

الف.۲) هوای بیرون سرد است!

در مثال (الف.۲) ساختار بند وجه خبری است، اما کارکرد آن تقاضای گوینده برای انجام عملی مانند بستن درب یا پنجره است؛ یعنی نقش آن امری است، مانند: پنجره را ببند!

اما مساله اینجاست که وقتی این تمایز بین کنش گفتاری مستقیم و غیرمستقیم، در انگاره دستور نقش‌گرای نظام‌مند و در ارتباط با فرانقش بینافردی مورد بررسی قرار می‌گیرد، به نظر می‌رسد هلیدی تمایز بین کنش گفتاری مستقیم و غیرمستقیم را نادیده گرفته است؛ به عنوان مثال در تحلیل‌های وی جمله b.1 سوالی در نظر گرفته شده است، در حالی که نوعی درخواست است:

b.1. Could you open the door?

1- Levinson
2- form
3- function
4- Yule, G
5- Brown., Levinson
6- Leech

همان‌طورکه پیش‌تر بیان شد، در استعاره دستوری وجه، نقش گفتاری معنایی یک متن/گفتمان[1] از طریق وجه نامتجانس و ناسازگار در دستور بیان می‌شود، یعنی به جای بیان معنای سرراست و سازگار، از معنای غیر سرراست یا بیان استعاری استفاده می‌شود. مثال c بیان استعاری و معنای سرراست معادل آن را نشان می‌دهد:

c.1. why don’t you get up? (وجه پرسشی: بیان استعاری)

c.2. Get up! (وجه امری: بیان سرراست)

نگارندگان این سطور بر این باورند که می‌توان کنش‌های گفتاری مستقیم در نظریه سرل را با چهار نقش گفتاری در نظریه دستور نقش‌گرای نظام‌مند هلیدی، و کنش‌های گفتاری غیرمستقیم را –با احتیاط– با مفاهیم مطرح شده در استعاره دستوری بینافردی وجه متناظر گرفت. هر چند کاربرد این مفهوم در دستور نقش‌گرای نظام‌مند هدف وسیع‌تری را نسبت به کنش‌های گفتاری دنبال می‌کند. در واقع آنها در فصل دهم کتاب خود به ارتباط نظریه کنش گفتاری با نقش‌های گفتاری و استعاره دستوری بینافردی، هرچند مختصر و گذرا، اشاره می‌کنند (هلیدی و متیسن، ۲۰۱۴:۷۰۴). با این استناد، نقش‌های گفتاری در دستور نقش‌گرای نظام‌مند را یادآور کنش‌های گفتاری مستقیم فرض می‌کنیم و می‌توان گفت استعاره دستوری بینافردی وجه، کنش های گفتاری غیرمستقیم را پوشش می‌دهد، با در نظر داشتن این مهم که هدف استعاره دستوری از جمله استعاره‌های بینافردی، وسیع‌تر از مفهوم کنش های گفتاری غیر مستقیم است.

در ادامه توضیح مختصری درباره مفهوم استعاره دستوری وجه‌نمایی نیز ارائه می‌شود. وجه‌نمایی یا وجهیت، نگرش و قضاوت گوینده را نسبت به احتمال یا الزام گزاره بیان می‌کند و به پیوستار بین دو قطب نفی و اثبات اشاره دارد، مانند طیف بین بله و خیر. وجه‌نمایی در زبان انگلیسی از طریق افعال وجهی[2] مانند may،can و should و نیز افزوده‌های وجه غیرصریح (مانند possibly و probably) در معنای سرراست و به عبارت دیگر معنای غیراستعاری در دستور-واژگان[3] بازنمایی می‌یابد. در مقابل، یک نقش گفتاری می‌تواند به صورت صریح در یک بند غیرساده فرافکنده شود؛ مانند:

1- discourse semantic speech function
2- modal
3- Lexico-grammar

الف) I believe…/I think…

ب) It is possible to argue that…/It is obvious that…

مثال (الف) شیوه بازنمایی تصریحی شخصی[1] و مثال (ب) شیوه بازنمایی تصریحی گروهی یا غیرشخصی[2] را نشان می‌دهد. اینها نمونه استعاره دستوری وجه‌نمایی هستند، و معنای یک بند را به صورت غیر سرراست و استعاری بیان می‌کنند.

۴. روش پژوهش

روش پژوهش توصیفی با رویکرد تحلیل محتوا است. پیکره آماری پژوهش حاضر، داده-های برگرفته شده از بخش‌های شنیداری آزمون‌های کتاب راهنمای رسمی آزمون تافل[3] (شامل چهار آزمون)، و کتاب آزمون‌های رسمی تافل اینترنتی جلد ۱ (شامل پنج آزمون) [4] و کتاب آزمون‌های رسمی تافل اینترنتی جلد ۲ (شامل پنج آزمون)[5] است. با توجه به اهداف پژوهش، دو بخش مهارت شنیداری شامل مکالمه و سخنرانی از آزمون‌های مذکور انتخاب شدند. ابتدا بندهای کل متن‌های بخش شنیداری سه کتاب (شامل ۸۴ متن مکالمه و سخنرانی) استخراج گردید و در مرحله بعد انواع استعاره‌های دستوری بینافردی وجه شناسایی و سپس توصیف و تحلیل شدند. در نهایت بسامد انواع استعاره وجه مربوط به هر آزمون در دو بخش مکالمه و سخنرانی محاسبه و مقایسه گردید. با توجه به یکسان نبودن تعداد مکالمه‌ها و سخنرانی‌ها در هر آزمون، میانگین تعداد استعاره دستوری به ازای هر متن محاسبه شد تا پیکره مکالمه و سخنرانی همگن گردد.

۵. تحلیل و بررسی داده‌ها

در این بخش به توصیف و تحلیل داده‌های به دست آمده از پژوهش پرداخته می‌شود. شایان ذکر است که به دلیل محدودیت فضا و تعداد صفحات مقاله تنها به ذکر دو نمونه از تحلیل داده‌ها بسنده شده است. مثال d (d.1, d.2) مکالمه بین یک دانشجو و استاد، و مثال e

---

1- explicit subjective
2- explicit objective
3- The official guide to the TOEFL test.
4- Official TOEFL iBT Tests.
5- Official TOEFL iBT Tests.

(e.1, e.2) سخنرانی استاد در کلاس است. هر دو نمونه از آزمون شماره ۱ کتاب راهنمای رسمی تافل انتخاب شده‌اند.

d.1. What you might actually do is take some of these different points here, and actually break them out into separate paragraphs. => *Incongruent (metaphorical) meaning*

در مثال d.1 از وجه خبری به جای وجه امری استفاده شده است، که معنای غیر سرراست و بیان استعاری از نوع استعاره دستوری بینافردی وجه است. در اینجا توسط نگارندگان وجه امری پیشنهاد شده به صورت مثال d.2 است، که معنای سر راست و بیان سازگار به شمار می‌رود.

d.2. Take some of these different points here and actually / Break them out into separate paragraphs.

=> Congruent meaning

همچنین، در مثال e از وجه پرسشی به جای وجه خبری استفاده شده است. استاد در کلاس درس حین سخنرانی و خطابه درسی خود ترجیح داده است به جای بیان سر راست و سازگار e.2 گزاره مورد نظر خود را در قالب وجه پرسشی e.1 بیان نماید، که بیان استعاری و معنای غیر سرراست به حساب می‌آید.

e.1) Well, how can a society flourish if the workers and soldiers don't control their desires and emotions?

=> *Incongruent (metaphorical) meaning*

در اینجا وجه خبری پیشنهاد شده توسط نگارندگان، معنای سر راست و بیان سازگار (غیر استعاری) به شمار می‌رود.

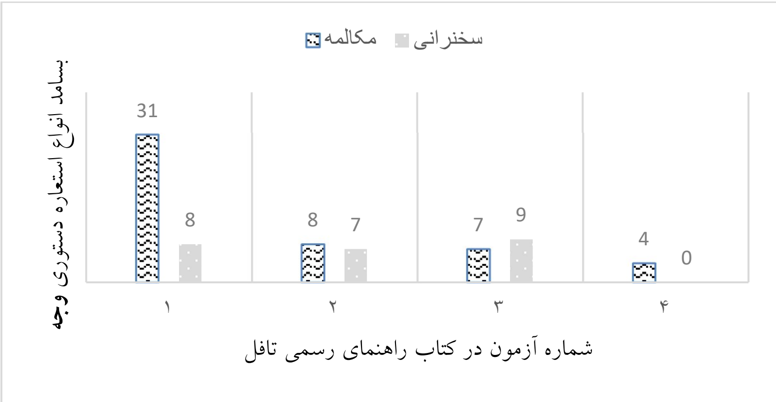
e.2) Well, A society cannot flourish if the workers and soldiers don't control their desires and emotions. => *Congruent meaning*

در ادامه، داده‌های آماری و یافته‌های حاصل از بررسی و توصیف استعاره‌های وجه در متن سه کتاب ارائه می‌گردد.

۵-۱. داده‌های استعاره دستوری وجه در کتاب راهنمای رسمی تافل

کتاب راهنمای رسمی تافل چهار آزمون کامل دارد، که بخش شنیداری آنها مورد نظر پژوهش حاضر است. آزمون اول شامل ۴ متن مکالمه و ۲ متن سخنرانی است. آزمون‌های دوم تا چهارم شامل ۲ متن مکالمه و ۴ متن سخنرانی هستند. بنابراین در مجموع تعداد ۲۴ متن

(شامل ۱۰ متن مکالمه و ۱۴ متن سخنرانی) بررسی گردید و ساخت‌های استعاری آنها توصیف و تحلیل شد. مجموع استعاره‌های دستوری وجه که در این کتاب شناسایی شد معادل ۷۴ استعاره دستوری بینافردی وجه بود. بر این اساس تعداد ۵۰ استعاره در بخش مکالمه و تعداد ۲۴ استعاره در بخش سخنرانی مشاهده شد. طبق انتظار فرض بر این است که ساختار مکالمه به زبان گفتار و ساختار متن سخنرانی به زبان نوشتار نزدیک‌تر باشد. همچنین بسامد استعاره وجه در زبان گفتاری و بسامد استعاره وجه‌نمایی در زبان نوشتاری عمومیت بیشتری دارد (دیوریم، ۲۰۱۵). لذا نتایج مطالعات پیشین با یافته‌های حاصل از تحلیل ساخت‌های استعاری وجه در این بخش مطابقت دارد. شکل ۱ مقایسه بسامد استعاره وجه در دو بخش مکالمه و سخنرانی را نشان می‌دهد.

نمودار ۱. بسامد کل انواع استعاره دستوری وجه در دو بخش مکالمه و سخنرانی شنیداری کتاب راهنمای رسمی تافل

از دیگر موارد قابل توجه در داده‌های به دست آمده می‌توان به تاثیر بافت بر نوع استعاره وجه به کار رفته اشاره نمود؛ به عنوان مثال در بخش شنیداری آزمون اول که مکالمه‌ای بین یک دانشجو و استاد، با موضوع روند اخذ پذیرش و موفقیت در مصاحبه است، از مجموع ۳۹ استعاره دستوری وجه، بیشترین بسامد مربوط به استفاده از وجه خبری به جای وجه امری است. در این مکالمه استاد به منظور حفظ وجهه[1] و نیز رعایت ادب بیان می‌کند، به جای وجه امری از وجه خبری که تهدید وجهه کمتری دارد استفاده کرده است. در مرتبه دوم بیشترین فراوانی استعاره مربوط به استفاده از وجه پرسشی به جای وجه امری بود. به طور کلی، از

1- Face saving

مجموع ۷۴ استعاره وجه شناسایی شده در کتاب راهنمای رسمی تافل، تعداد ۴۵ استعاره معادل ۶۱ ٪ مربوط به عدم استفاده از وجه امری است.

لازم به ذکر است به دلیل اینکه در کتاب راهنمای رسمی تافل تعداد ۱۰ مکالمه و ۱۴ سخنرانی به کار رفته است، جهت مقایسه داده‌ها میانگین گرفته شد تا پیکره داده‌ها همگن شوند. به عنوان مثال در آزمون اول تعداد ۳۱ استعاره دستوری وجه در بخش مکالمه و تعداد ۸ استعاره دستوری وجه در بخش سخنرانی شناسایی شده است. این داده‌ها به ترتیب در ۴ متن مکالمه و ۲ متن سخنرانی مشاهده شده‌اند. بنابراین به طور متوسط تعداد ۸ استعاره وجه در بخش مکالمه و تعداد ۴ استعاره وجه در بخش سخنرانی داریم. مقایسه داده هم‌وزن‌شده نیز نشان می‌دهد میانگین استعاره دستوری وجه در بخش مکالمه این آزمون بیشتر از بخش سخنرانی بوده است. با در نظر گرفتن ۲۴ متن در مجموع ۴ آزمون این کتاب، به‌طور میانگین تعداد ۵ استعاره دستوری وجه در هر متن مکالمه[1] و تعداد ۲ استعاره دستوری وجه[2] به ازای هر متن سخنرانی وجود دارد. این یافته نیز فرضیه مطرح شده را تایید می‌نماید. در ادامه، جدول ۱ مجموع فراوانی انواع استعاره دستوری وجه در آزمون‌ها را نشان می‌دهد.

جدول ۱. بسامد کل انواع استعاره وجه در آزمون‌های کتاب راهنمای رسمی تافل

انواع استعاره وجه	آزمون اول	آزمون دوم	آزمون سوم	آزمون چهارم	مجموع بسامد
خبری به جای امری	۱۷	۵	۵	۲	۲۹
پرسشی به جای امری	۷	۶	۳	۰	۱۶
پرسشی به جای خبری	۶	۲	۵	۱	۱۴
امری به جای خبری	۳	۲	۲	۰	۷
خبری به جای پرسشی	۴	۰	۱	۱	۶
امری به جای پرسشی	۲	۰	۰	۰	۲

طبق داده‌های جدول ۱ بیشترین نوع ساخت استعاری وجه در بخش شنیداری کتاب راهنمای رسمی تافل مربوط به استفاده از وجه خبری یا پرسشی به جای وجه امری بوده است.

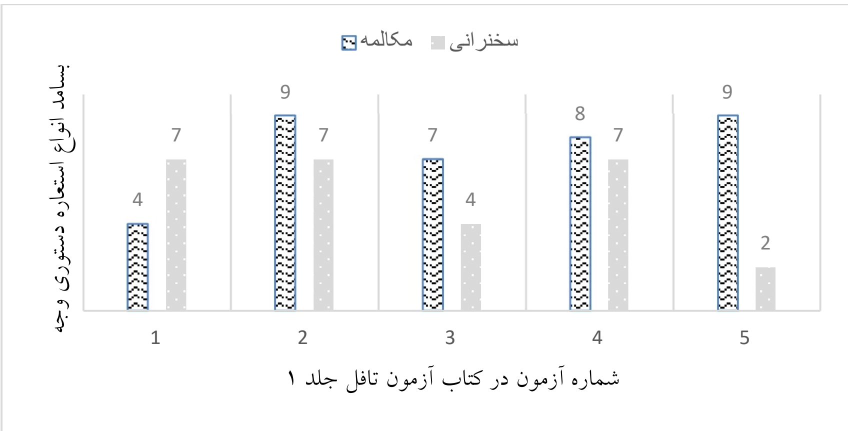
۱- در مجموع ۱۰ متن مکالمه کتاب راهنمای رسمی تافل تعداد ۵۰ استعاره دستوری وجه شناسایی و تحلیل شده است، که به دلیل کثرت مطالب و حجم بالای داده‌ها امکان ذکر آن در مقاله وجود نداشت.

۲- عدد محاسبه شده برای میانگین تعداد استعاره دستوری وجه در هر یک از ۱۴ متن سخنرانی این کتاب معادل ۱.۷۱ است، که جهت سهولت مقایسه گرد (round off) شده است.

علت این امر به رعایت اصول ادب و عدم تهدید وجهه مرتبط است، چرا که وجه امری به طور معمول تهدید کننده وجهه به حساب می‌آید.

۲-۵. داده‌های استعاره دستوری وجه در کتاب آزمون رسمی تافل جلد ۱

کتاب آزمون رسمی تافل جلد ۱ دارای پنج آزمون است. بخش شنیداری هر آزمون دارای ۶ متن است. به جز آزمون اول که ۳ متن مکالمه و ۳ متن سخنرانی دارد، آزمون‌های دیگر شامل ۲ متن مکالمه و ۴ متن سخنرانی هستند. بنابراین در مجموع تعداد ۳۰ متن مشتمل بر ۱۱ متن مکالمه و ۱۹ متن سخنرانی مورد بررسی و تحلیل قرار گرفت. بر اساس داده‌های بدست آمده، در مجموع تعداد ۶۴ استعاره دستوری وجه در این کتاب شناسایی و توصیف شد. تعداد ۳۷ استعاره دستوری بینافردی وجه در متن مکالمه‌ها و تعداد ۲۷ استعاره دستوری بینافردی وجه در متن سخنرانی‌ها مشاهده شد. همان‌طور که پیش‌تر اشاره شد، متن مکالمه به زبان گفتار و متن سخنرانی به زبان نوشتار نزدیک‌تر است، و طبق انتظار استعاره وجه در زبان گفتاری بسامد بیشتری نسبت به سایر استعاره‌های دستوری دارد. لذا این فرضیه با آنچه در بررسی و تحلیل ساخت‌های استعاری وجه در کتاب آزمون تافل جلد ۱ به دست آمد، مطابقت دارد. شکل ۲ توزیع فراوانی انواع استعاره دستوری وجه را در دو بخش مکالمه و سخنرانی کتاب آزمون تافل جلد ۱ نشان داده است.

نمودار ۲. بسامد کل انواع استعاره وجه در دو بخش سخنرانی و مکالمه کتاب آزمون تافل جلد ۱

در کتاب آزمون‌های رسمی تافل جلد ۱ تعداد ۱۱ مکالمه و ۱۹ سخنرانی به کار رفته است. لذا جهت مقایسه داده‌های دو بخش در اینجا نیز میانگین آماری داده‌ها محاسبه گردید تا تعداد

استعاره دستوری در هر متن به صورت هم‌وزن و نرمال ارائه شوند. مقایسه داده‌های نرمال‌سازی شده نشان می‌دهد میانگین استعاره دستوری وجه در بخش مکالمه این آزمون بیشتر از بخش سخنرانی است. با درنظرگرفتن ۳۰ متن در مجموع ۵ آزمون این کتاب، به طور میانگین تعداد ۴ استعاره دستوری وجه در هر متن مکالمه، و کمتر از ۲ استعاره دستوری وجه[1] به ازای هر متن سخنرانی وجود دارد. این نتایج نیز فرضیه مطرح شده را تایید می‌نماید.

طبق داده‌های جدول ۲ بیشترین نوع ساخت استعاری وجه، مربوط به استفاده از وجه خبری به جای وجه امری با بسامد ۲۶ مورد و استفاده از وجه پرسشی به جای وجه امری با بسامد ۱۴ مورد بوده است. بنا به یافته‌های پژوهش حاضر از مجموع ۶۴ استعاره وجه، عدم استفاده از وجه امری بیشترین عامل ساخت استعاری بوده است.

جدول ۲. بسامد کل انواع استعاره وجه در آزمون‌های کتاب آزمون تافل جلد ۱

نوع استعاره وجه	آزمون اول	آزمون دوم	آزمون سوم	آزمون چهارم	آزمون پنجم	مجموع بسامد
خبری به جای امری	۳	۶	۴	۷	۶	۲۶
پرسشی به جای امری	۲	۳	۲	۵	۲	۱۴
پرسشی به جای خبری	۴	۵	۴	۰	۰	۱۳
امری به جای خبری	۱	۲	۰	۲	۳	۸
خبری به جای پرسشی	۱	۰	۱	۱	۰	۳
امری به جای پرسشی	۰	۰	۰	۰	۰	۰

از مقایسه نتایج به دست آمده از کتاب راهنمای رسمی آزمون تافل و کتاب آزمون تافل جلد ۱ می‌توان گفت در این کتاب نیز عدم استفاده از وجه امری بالاترین بسامد را دارد. همان‌طور که پیش‌تر اشاره شد، علت این امر به رعایت اصول ادب و عدم تهدید وجهه برمی-

۱- میانگین نرمال شده برای تعداد استعاره دستوری وجه در هر متن سخنرانی در کتاب راهنمای رسمی آزمون‌های تافل جلد ۱ معادل ۱.۴۲ است.

گردد، زیرا به طور معمول، وجه امری به عنوان گفتار مستقیم تهدیدکننده وجهه به حساب می‌آید. در مرتبه سوم فراوانی نیز استفاده از وجه پرسشی به جای وجه خبری با بسامد ۱۳ استعاره وجه، به چشم می‌خورد. این نوع استعاره به این علت در متن مشاهده می‌شود که وجه خبری از قطعیت برخوردار است، اما وجه پرسشی چنین قطعیتی ندارد و به طور طبیعی افراد در مکالمه ترجیح می‌دهند، با رعایت اصول همکاری گرایس[1] در مکالمه و به دلیل حفظ وجهه از بیان قطعی سخن در شرایطی که اطمینان و شواهد کافی ندارند، پرهیز نمایند.

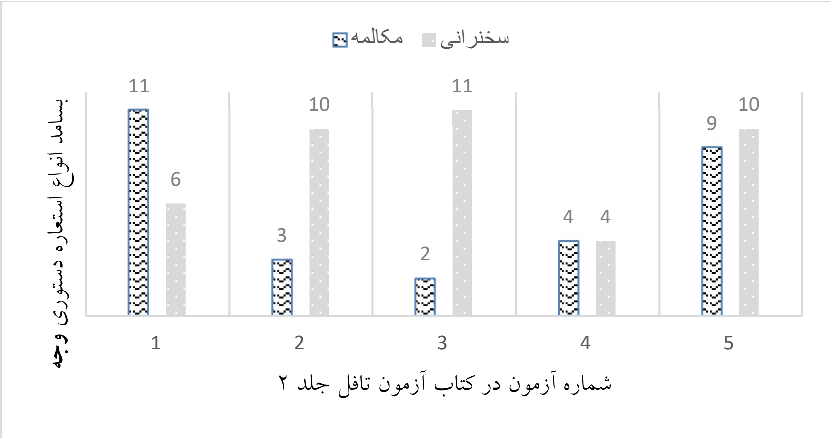
۳-۵. داده‌های استعاره دستوری وجه در کتاب آزمون رسمی تافل جلد ۲

کتاب آزمون رسمی تافل جلد ۲ همانند جلد ۱ دارای پنج آزمون است و بخش شنیداری هر آزمون دارای ۶ متن است. آزمون اول شامل ۳ متن مکالمه و ۳ متن سخنرانی است و سایر آزمون‌ها شامل ۲ متن مکالمه و ۴ متن سخنرانی هستند. لذا در مجموع تعداد ۳۰ متن مورد بررسی و تحلیل قرارگرفت، که از این تعداد ۱۱ متن مکالمه و ۱۹ متن سخنرانی بودند. در مجموع ۷۰ استعاره وجه در این کتاب شناسایی شد، که تعداد ۲۹ استعاره در متن مکالمه‌ها و تعداد ۴۱ استعاره در متن سخنرانی‌ها مشاهده گردید. با توجه به داده‌های به دست آمده به نظر می‌رسد به علت نحوه تدریس استاد در به مشارکت واداشتن و متمرکز نمودن حواس دانشجویان، سخنرانی‌های موجود در بخش شنیداری این کتاب از حالت خطابه و سخنرانی یک‌جانبه خارج شده است و خود را به ساختار مکالمه‌ای نزدیک کرده است. از آنجا که تمام مکالمه‌ها و سخنرانی‌ها در محیط دانشگاه صورت گرفته است، سبک رسمی مکالمه بین دانشجو و استاد قابل انتظار است. شکل ۳ بسامد کل انواع استعاره وجه در دو بخش سخنرانی و مکالمه در کتاب آزمون تافل جلد ۲ را نشان می‌دهد.

در کتاب آزمون‌های رسمی تافل جلد ۲ تعداد ۱۰ مکالمه و ۲۰ سخنرانی به کار رفته است، که مانند دو کتاب قبلی جهت مقایسه تعداد استعاره‌های به دست آمده میانگین داده‌ها محاسبه گردید تا پیکره مورد تحلیل همگن باشد. مقایسه میانگین داده‌ها نشان داد فراوانی استعاره دستوری وجه در بخش مکالمه این آزمون بیشتر از بخش سخنرانی است. با لحاظ ۳۰ متن در مجموع ۵ آزمون این کتاب، به طور میانگین تعداد ۳ استعاره دستوری وجه در هر متن مکالمه و ۲ استعاره دستوری وجه در هر متن سخنرانی وجود دارد. مشاهده می‌شود که مقدار هم‌وزن

1- Grice

شده اعداد، فرضیه مطرح شده مبنی بر اینکه تعداد استعاره دستوری وجه در بخش مکالمه بیشتر از بخش سخنرانی است، را تایید می‌نماید.

نمودار ۳. بسامد کل انواع استعاره وجه در دو بخش سخنرانی و مکالمه کتاب آزمون تافل جلد ۲

جدول ۳ بسامد کل انواع استعاره دستوری وجه در بخش شنیداری مجموع ۵ آزمون کتاب آزمون تافل جلد ۲ را نشان می‌دهد. بیشترین نوع ساخت استعاری وجه در این کتاب مربوط به استفاده از وجه خبری و یا پرسشی به جای وجه امری است.

جدول ۳. بسامد کل انواع استعاره وجه در آزمون‌های کتاب آزمون تافل جلد ۲

نوع استعاره وجه	آزمون اول	آزمون دوم	آزمون سوم	آزمون چهارم	آزمون پنجم	مجموع بسامد
خبری به جای امری	۸	۲	۵	۳	۷	۲۵
پرسشی به جای امری	۶	۳	۵	۰	۸	۲۲
پرسشی به جای خبری	۲	۴	۲	۲	۰	۱۰
امری به جای خبری	۰	۳	۱	۲	۳	۹
خبری به جای پرسشی	۱	۱	۰	۱	۱	۴
امری به جای پرسشی	۰	۰	۰	۰	۰	۰

طبق داده‌های جدول ۳ بیشترین بسامد استفاده از استعاره‌های دستوری بینافردی وجه در این کتاب، به ترتیب مربوط به استفاده از معنای استعاری وجه خبری، به جای معنای سرراست وجه امری (با بسامد ۲۵ استعاره دستوری)، و معنای استعاری وجه پرسشی به جای معنای سرراست وجه امری (با بسامد ۲۲ استعاره دستوری) است. این دو مورد در مجموع فراوانی ۶۷ ٪ را به خود اختصاص دادند. به عبارت دیگر بیشترین ساخت‌های استعاری وجه را می‌توان بیان غیر سرراست و ناسازگار از وجه امری دانست که گوینده تمایلی به استفاده از آن در مکالمه یا سخنرانی ندارد. بدیهی است به طور معمول، گوینده سعی در رعایت ادب و حفظ وجهه دارد. همچنین مواردی از کاربرد وجه پرسشی به جای وجه خبری در متن‌های مورد بررسی این کتاب مشاهده شد که علت آن در عدم قطعیت وجه پرسشی است. در وجه خبری قطعیت بیشتری وجود دارد و استفاده از این وجه می‌تواند تهدیدکننده وجهه و یا ناقض اصول همکاری در مکالمه باشد.

۵-۴. جمع‌بندی یافته‌ها

همان‌طور که در جدول ۴ مشاهده می‌شود درصد فراوانی استعاره‌های وجه در بخش مکالمه بیشتر از بخش سخنرانی است. این داده‌ها مجموع فراوانی استعاره‌های دستوری وجه در ۸۴ متن مورد بررسی را نشان می‌دهد. این نتیجه قابل انتظار و منطبق بر مطالعات قبلی مانند دیوریم (۲۰۱۵) است. دلیل این امر آن است که استعاره وجه بینافردی فراوانی بیشتری در زبان گفتار نسبت به زبان نوشتار دارد و در مقابل استعاره وجهیت یا وجه‌نمایی فراوانی بیشتری در زبان نوشتار دارد. هر چند متون مکالمه در آزمون تافل در محیط دانشگاهی (همان‌طور که پیش‌تر اشاره شد، بین دو دانشجو یا بین یک دانشجو و استاد) شکل گرفته است، با این وجود فرض بر آن است که دارای ویژگی‌های ساختاری مشابهی با زبان گفتاری است و از مهم‌ترین این ویژگی‌ها استفاده از سبک غیررسمی و بندهای ساده‌تر نسبت به زبان نوشتاری است. این امر سبب می‌شود مکالمه که بین دو یا چند نفر صورت می‌گیرد به میزان بیشتری از استعاره وجه که نوعی استعاره بینافردی است، استفاده نماید. لذا در فرایند آموزش زبان ضرورت دارد به زبان‌آموز انواع بندهای ساده و غیرساده در قالب سه وجه خبری، پرسشی و امری در معنای سرراست آموزش داده شود، و سپس با ایجاد انواع بافت موقعیت رسمی و غیررسمی از زبان-

آموز خواسته شود، هر یک از این بندها را در معنای غیر سرراست و به تعبیر دستور نقش‌گرای نظام‌مند، معنای استعاری استفاده نماید.

جدول ۴. فراوانی کل استعاره‌های دستوری وجه در دو بخش مکالمه و سخنرانی

کتاب	تعداد استعاره در متن مکالمه	تعداد استعاره در متن سخنرانی	مجموع فراوانی
راهنمای رسمی تافل	۵۰	۲۴	۷۴
آزمون تافل جلد ۱	۳۷	۲۷	۶۴
آزمون تافل جلد ۲	۲۹	۴۱	۷۰
درصد فراوانی	۵۵.۸٪	۴۴.۲٪	۲۰۸

در ادامه، جدول ۵ میانگین تعداد استعاره‌های دستوری وجه به ازای هر متن مکالمه و هر متن سخنرانی را به صورت هم‌وزن‌شده نشان می‌دهد. شایان ذکر است اعداد محاسبه شده جهت سهولت مقایسه گرد شده‌اند.

جدول ۵. میانگین تعداد استعاره‌های دستوری وجه در هر متن مکالمه و سخنرانی

کتاب	تعداد استعاره در هر متن مکالمه	تعداد استعاره در هر متن سخنرانی
راهنمای رسمی تافل	۵	۲
آزمون تافل جلد ۱	۴	۲
آزمون تافل جلد ۲	۳	۲

طبق جدول ۵ مشاهده می‌شود در هر متن مکالمه در مجموع ۱۴ آزمون مورد بررسی تعداد استعاره وجه بیشتری نسبت به هر متن سخنرانی وجود دارد.

در ادامه، جدول ۶ مجموع فراوانی انواع استعاره دستوری وجه را در سه کتاب نشان می‌دهد. از این یافته‌ها می‌توان نتیجه گرفت که فارغ از بافت‌های موقعیت متفاوتی که در آنها متن مکالمه و سخنرانی تولید شده‌اند، پرهیز از استفاده از وجه امری بسیار بیشتر از سایر وجه‌ها دیده می‌شود، به طوری که ۶۳.۵ ٪ مجموع فراوانی را به خود اختصاص داده است.

وقتی در متن آزمون تافل تا این حد عدم استفاده از وجه امری مشاهده می‌شود و به جای آن وجه خبری و وجه پرسشی در معنای استعاری به کار رفته است، ضرورت دارد مدرسان به بحث توانش استعاری زبان‌آموز توجه ویژه‌ای داشته باشند. از این رو لازم است تمرین‌هایی در

کتاب‌های آموزشی گنجانده شود تا به واسطه آن افراد بتوانند انواع وجه را در معنای سرراست و در مرحله بعد در معنای غیر سرراست استفاده نمایند تا به آن تسلط یابند. از طرفی آموزش چرایی کاربرد انواع وجه در معنای استعاری به آشنایی زبان‌آموز با مفهوم توانش ارتباطی در افزایش دانش کاربردشناختی وی کمک شایانی می‌نماید. از این طریق وی یاد می‌گیرد که تولید و درک صحیح و دقیق جملات، به طور انتزاعی و فارغ از بافت موقعیت میسر نیست.

جدول ۶. فراوانی کل انواع استعاره‌های دستوری وجه

نوع استعاره وجه	فراوانی کل در مجموع سه کتاب	درصد فراوانی
خبری به جای امری	۸۰	۳۸.۴۶٪
پرسشی به جای امری	۵۲	۲۵٪
پرسشی به جای خبری	۳۷	۱۷.۷۹٪
امری به جای خبری	۲۴	۱۱.۵۴٪
خبری به جای پرسشی	۱۳	۶.۲۵٪
امری به جای پرسشی	۲	۰.۹۶٪
مجموع فراوانی	۲۰۸	۱۰۰٪

این مساله برای یک فرد که در یک کشور با فرهنگ بیگانه مشغول تحصیل علم یا کار است، حیاتی است، زیرا وی می‌آموزد چگونه جملاتی به کار برد که همراه با حفظ وجهه و رعایت ادب باشد، و بنابراین تهدید وجهه کمتری به همراه داشته باشد. به عنوان مثال آگاه باشد که به جای استفاده از وجه امری *مدادت را به من بده* یا وجه پرسشی *آیا مدادت را به من می‌دهی؟* می‌توان از معنای استعاری در وجه خبری *من مدادم را در منزل فراموش کرده‌ام* نیز استفاده کرد. این مثالی بارز از کاربرد استعاره دستوری وجه است، که تصریح آن در کتاب‌ها و کلاس‌های درسی ضرورت دارد.

۶. نتیجه

با نگاهی کلی به مجموع داده‌های حاصل از بررسی و توصیف ساخت‌های استعاری متن‌های بخش شنیداری سه کتاب مورد بررسی، می‌توان گفت که ساخت‌های استعاری وجه دارای توزیع فراوانی تقریبا نزدیکی به هم هستند؛ به طوری که در کتاب راهنمای رسمی تافل در

مجموع ۷۴ استعاره دستوری وجه، در کتاب آزمون تافل جلد ۱ در مجموع ۶۴ استعاره دستوری وجه، و در کتاب آزمون تافل جلد ۲ در مجموع ۷۰ استعاره دستوری وجه مورد شناسایی، توصیف و تحلیل قرارگرفت. به بیان دیگر، در بررسی کل ۸۴ متن بخش شنیداری از سه کتاب مذکور، مجموع فراوانی استعاره‌های وجه معادل ۲۰۸ مورد استعاره بود، که از این میزان ۵۶ ٪ در متن‌های مکالمه (با بسامد ۱۱۶ استعاره) و ۴۴٪ در متن سخنرانی‌ها (با بسامد ۹۲ استعاره) بود. لذا این فرض که بخش مکالمه مهارت شنیداری آزمون تافل، ساختاری شبیه به زبان گفتاری، و بخش سخنرانی مهارت شنیداری، ساختاری شبیه به زبان نوشتاری دارد، تایید شد. همچنین با توجه به توزیع ناهمگن تعداد مکالمه‌ها و سخنرانی‌ها در سه کتاب، تعداد استعاره‌های دستوری وجه به دست آمده به ازای هر متن از طریق محاسبه میانگین، همگن شد. نتیجه مقایسه میانگین تعداد استعاره وجه نشان داد در هر مکالمه استعاره وجه بیشتری نسبت به سخنرانی به کار رفته است، که این یافته نیز فرضیه مطرح شده را تایید می‌نماید. لذا نتایج پژوهش حاضر بر نتایج مطالعات پیشین از جمله (دیوریم، ۲۰۱۵) که بیان می‌کنند میزان استعاره دستوری وجه و استعاره وجه‌نمایی به ترتیب در زبان گفتاری و نوشتاری فراوانی بیشتری دارد، قابل انطباق است. به عبارتی استفاده از انواع استعاره دستوری وجه بسامد بیشتری در زبان گفتاری نسبت به زبان نوشتاری دارد و چون در پژوهش حاضر نیز فرض شد که بخش مکالمه مهارت شنیداری به لحاظ ساختاری به زبان گفتاری شباهت بیشتری دارد، بنابراین بسامد بالاتر استعاره وجه در بخش مکالمه نسبت به بخش سخنرانی مورد انتظار بوده است. لذا در پاسخ به سوال اول پژوهش حاضر می‌توان گفت که استعاره وجه در هر دو بخش شنیداری آزمون تافل استفاده شده است.

همچنین، در خصوص میزان به کارگیری انواع استعاره دستوری وجه در بخش شنیداری سه کتاب نتایج قابل توجهی به دست آمد. در کتاب راهنمای رسمی تافل، فراوانی استفاده از وجه خبری به جای وجه امری ۲۹ مورد استعاره، و فراوانی استفاده از وجه پرسشی به جای وجه امری ۱۶ مورد استعاره بود. این میزان در کتاب آزمون تافل جلد ۱ به ترتیب، ۲۶ و ۱۴ مورد استعاره، و در کتاب آزمون تافل جلد ۲ به ترتیب ۲۵ و ۲۲ مورد استعاره بود. با در نظر داشتن مجموع داده‌های هر سه کتاب مشاهده می‌شود که بیشترین بسامد، مربوط به استفاده از وجه خبری به جای وجه امری (با بسامد کل ۸۰ استعاره دستوری) است، و در مرتبه دوم،

استفاده از وجه پرسشی به جای وجه امری (با بسامد کل ۵۲ استعاره دستوری) بیشترین فراوانی را به خود اختصاص داده است. به عبارت دیگر عدم استفاده از وجه امری، و استفاده از بیان استعاری و معنای غیر سرراست آن در قالب وجه خبری و پرسشی، بالاترین بسامد نوع استعاره دستوری وجه در کتاب‌های مورد بررسی را دارا بود. این امر به دلیل حفظ وجهه و نیز رعایت ادب است، زیرا وجه امری نسبت به وجه خبری یا پرسشی تهدید وجهه بیشتری دارد. همچنین استفاده از نقش‌های گفتاری غیر مستقیم، یا به تعبیر دیگر، بیان استعاری و معنای غیر سر راست (که در اینجا استفاده از وجه خبری یا پرسشی به جای وجه امری است)، در تعامل بین افراد همراه با ادب بیشتری است.

در فرایند آموزش زبان خارجی به زبان‌آموزان ضروری است تا علاوه بر بیان تفاوت بین یک جمله خبری و پرسشی و یا امری با ورود به مباحث کاربردشناختی در بالا بردن توانش استعاری و توانش ارتباطی آنها تلاش شود. مدرسان زبان خارجی می‌توانند با اختصاص مباحث مرتبط به انواع وجه (شامل بندهای خبری، پرسشی و امری) در بیان سرراست، آگاهی زبان‌آموزان را نسبت به کاربرد این جملات در موقعیت‌هایی غیر از معنای اصلی خود نیز بالا ببرند. به عنوان مثال ابتدا از زبان‌آموز بخواهند به زبان خارجی یک بند با وجه خبری را برای بیان خبر و اطلاع‌رسانی تولید نماید، تا وی به معنای سرراست و قابل انتظار هر بند واقف شود، سپس از وی بخواهند همان جمله خبری را برای امر کردن و دستور دادن به کار برد تا از این طریق معنای استعاری و غیر سرراست را نیز فرا گیرد. آنگاه که زبان‌آموز واقف گردد که با استفاده از معنای غیر سرراست و به تعبیر هلیدی با استفاده از معنای استعاری یک بند یا جمله می‌تواند منظور خود را با رعایت ادب بیشتری همراه کند و خود وی نیز در مقابل طرح خواسته خود تهدید وجهه کمتری داشته باشد، در حقیقت توانش استعاری و توانش ارتباطی را نیز در کنار دانش زبانی صِرف، که انباره‌ای از واژگان و دستور است، نیز آموخته است. این امر مستلزم آن است که در فرایند آموزش زبان خارجی، به بافت موقعیت توجه ویژه شود.

لازم به یادآوری است که در آزمون زبان تافل که با هدف سنجش میزان آمادگی داوطلبان برای ورود به محیط دانشگاهی و درک و تولید متون علمی به زبان انگلیسی طراحی شده است، بافت موقعیت در هر دو بخش شنیداری شامل متن مکالمه و متن سخنرانی، محیط دانشگاه است، به طوری که مکالمه‌ها معمولا بین دو دانشجو و یا یک دانشجو و استاد رخ داده

است، و متن‌های بخش سخنرانی نیز همه خطابه‌های درسی استاد دانشگاه در کلاس است که به یک موضوع تخصصی مانند زیست، نجوم، فلسفه و مانند آن اختصاص یافته است. این یعنی متن آزمون تافل را می‌توان در شمول زبان علم دانست و بنابراین به کارگیری استعاره دستوری در متن آن نه تنها نباید دور از انتظار باشد، بلکه بر عکس اگر در بخشی از متن این آزمون از انواع استعاره دستوری استفاده نشده باشد، بایستی در آن تجدیدنظر شود. اما نباید به این میزان بسنده نمود، چرا که یادگیری زبان یک فرایند طولانی است. لذا نه فقط در متن کتاب‌های آموزشی تافل بلکه در متن کتاب‌های پایه آموزش زبان نیز لازم است مفاهیم استعاره دستوری گنجانده شود؛ چرا که در کتاب‌های آموزشی منتشر شده و موجود در بازار، این مفهوم به طور صریح بیان نشده است. پیامد این تصمیم آن خواهد بود که زبان‌آموز انواع استعاره دستوری را از پایه فرا گیرد. این امر به وی در تولید و درک معنای غیر سرراست و استعاری یک بند و نیز تولید و درک بندهای غیرساده کمک شایانی می‌نماید و او را برای تولید و درک متون علمی آماده سازد. بنابراین لازم است در کلاس‌های آموزشی زبان خارجی به طور آگاهانه و فعالانه به این مفاهیم و جنبه کاربردشناختی آنها پرداخته شود. بالا بردن هر چه بیشتر آگاهی زبان‌آموزان نسبت به مفاهیم زبان‌شناسی نقش‌گرا به ویژه استعاره‌های دستوری بینافردی وجه، می‌تواند در بهبود توانش و دانش کاربردشناختی آنها در درک و تولید متون علمی کمک شایانی نماید. یافته‌های پژوهش حاضر علاوه بر مدرسان زبان و مولفان کتاب‌های آموزشی، به خصوص برای کسانی که در حوزه آموزش زبان فارسی می‌خواهند آزمون طراحی کنند، نیز سودمند است. انتظار می‌رود مفاهیم استعاره‌های دستوری از جمله استعاره وجه، هر چه بیشتر مورد توجه باشد، نتیجه فرایند آموزش و ارزیابی زبان قابل‌اطمینان‌تر خواهد بود.

منابع

۱. افشار، محمد رضا؛ گرجیان، بهمن؛ ویسی، الخاص؛ شرفی، ساسان؛ و شکرآمیز، منصوره (۱۳۹۹). مشکلات داوطلبان آزمون شنیداری تافل در استنباط معانی تلویحی. ***نشریه زبان‌پژوهی***. ۱۲(۳۷)، ۲۶۷-۲۹۵.

۲. دبیر مقدم، محمد (۱۳۸۷). *زبان‌شناسی نظری، پیدایش و تکوین دستور زایشی*. ویراست سوم، تهران: انتشارات سمت.

رضویان، حسین.، و حکم‌آبادی، عاطفه سادات (۱۴۰۰). استعاره دستوری در کتاب‌های داستان گروه سنی الف و د. ***نشریه مطالعات ادبیات کودک***.

۳. میرزایی حصاریان، محمد باقر؛ و احمدی، شیوا (۱۳۹۷). استعاره دستوری از منظر آموزش و یادگیری زبان فارسی: تحلیلی بر پایه دیدگاه زبان بنیاد هلیدی. ***مطالعات آموزش زبان فارسی***، ۴(۶)، ۱۱–۳۸.

4. Afshar, M., Gorjian, B., Veysi, E., Sharafi, S., & Shekaramiz, M. (2021). The Candidates' Inferring Problems of TOEFL Listening Module. ***Zabanpazhuhi*** (Journal of Language Research), 12(37), 267-295. [In Persian]
5. Brown, P., Levinson, S. C. (1987). ***Politeness: Some universals in language usage*** (Vol. 4). Cambridge University Press.
6. Devrim, D. Y. (2015). Grammatical Metaphor: What do we mean? What exactly are we researching? *Functional Linguistics,* 2(1), 3.
7. Educational Testing Service. (2017). ***The official guide to the TOEFL test***. 5th edition. McGraw Hill Professional.
8. Educational Testing Service. (2018). ***Official TOEFL iBT Tests***. Vol.1, 3rd. McGraw Hill Professional.
9. Educational Testing Service. (2016). ***Official TOEFL iBT Tests***. Vol.2, 3rd. McGraw Hill Professional.
10. Gray, B., Geluso, J., & Nguyen, P. (2019). The longitudinal development of grammatical complexity at the phrasal and clausal levels in spoken and written responses to the TOEFL iBT test. ***ETS Research Report Series***, 2019(1), 1-51.
11. Grice, H. P. (1975). ***Logic and conversation.*** In: Speech acts (pp. 41-58). Brill.
12. Halliday, M. A. K. (1985). ***An introduction to Functional Grammar***. London: Edward Arnold.
13. Halliday, M. A. (1988). On the language of physical science. *Registers of written English: Situational factors and linguistic features*, 162-178.
14. Halliday, M. A. K. (2004). *Language of science.* Continuum, London.
15. Halliday, M.A.K., & Matthiessen, C.M.I.M. (2014). ***Halliday's Introduction to Functional Grammar*** (4th ed.). Routledge.
16. Leech, G. N. (1983). ***Principles of Pragmatics***. London: New York.
17. Levinson, S. C. (1983). ***Pragmatics.*** Cambridge University Press. Cambridge: UK.
18. Liardét, C.L. (2018). As we all know: Examining Chinese EFL learners' use of Interpersonal Grammatical Metaphor in academic writing. **ENGLISH FOR SPECIFIC PURPOSES**, 50, 64-80.

19. Lubis, S. (2019). Congruent and Metaphorical Coding Based on Grammatical Mood and Speech Function in Oprah Winfrey's Talk Show. ***KnE Social Sciences***, 412-421.
20. Mirzaei Hesarian, M. B., & Ahmadi, Sh. (2018). Grammatical Metaphor from the perspective of teaching and learning Persian: An analysis based on the Halliday's view. ***Journal of Persian Language Teaching Studies***, 4 (6), 11-38. [In Persian]
21. Nabifar, N. (2016). The Effect of Explicit Teaching of Grammatical Metaphor on Iranian EFL Learners' Writing Performance. **INTERNATIONAL JOURNAL OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES**, *151-167*.
22. Razavian, H., & Hokmabadi, A. (2021). Grammatical Metaphor in Children's Story Books. in Two Different Types of Ages Kid and Teenager. ***Journal of children's literature.*** [In Persian]
23. Searle, J. R. (1974). ***Chomsky's Revolution in Linguistics***. (Vol. 18, pp. 12-29). New York Review of Books.
24. Searle, J. R. (1969). ***Speech acts: An essay in the philosophy of language*** (Vol. 626). Cambridge University Press.
25. Seyed Erfani, Sh. (2011). ***A Comparative Washback Study of IELTS and TOEFL iBT in the Iranian Context.*** Ph.D. Dissertation Submitted to the Graduate Studies Office in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree of Doctor of Philosophy in Teaching English as a Foreign Language (TEFL). Allameh Tabataba'i University. Faculty of Persian Literature and Foreign Languages. Department of English Language and Literature.
26. Yule, G. (1996). ***Pragmatics***. Oxford University Press.

Mood Grammatical Metaphors in the Listening Module of TOEFL Books: A Systemic Functional Grammar Approach

Rouhollah Yaghoubi[1]
The candidate of Ph.D. in Linguistics, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran.

Dr. Ferdows Aghagolzadeh[2]
Linguistics Dept., Tarbiat Modares University, Tehran, Iran.

Received: 2021/07/26 Accepted:2022/09/08

Abstract

The present research aims to describe and analyze the Interpersonal Grammatical Metaphors of Mood in the listening module of TOEFL official books, in the framework of Systemic Functional Grammar (SFG). It attempts to ascertain an answer to the following question: “To what extent has TOEFL been able to benefit from Mood Grammatical Metaphor as a primary concept in Functional Linguistics?”, as we know it is a communicative-based approach to study languages, and it claims that Grammatical Metaphor is a trait of scientific texts. The research method was based on qualitative content analysis, and documentary method of data collection was employed. In this regard, three official TOEFL iBT books, including a total of fourteen tests were selected. The listening module of each test entails six texts in the form of conversations and lectures. First, each clause of the total of 84 texts was identified and examined separately. Then, Mood Grammatical Metaphors were extracted from each text and compared in terms of the type and frequency. The findings indicated that: 1. there was a higher frequency of Mood Metaphors in the conversation texts than in the lecture texts of the listening module, 2. In terms of the types of Mood Grammatical Metaphors, the use of the indicative and interrogative moods, which were the metaphorical representation of imperative clauses, had the highest frequency compared to other types of Mood Grammatical Metaphors, respectively. It can be said that Face Saving and Politeness strategies cause individuals to avoid using the imperative mood. It is crucial to raise awareness of the Grammatical Metaphor concept and use its explicit instruction teaching so that it can help language learners improve their communicative competence and achieve better results in scientific text comprehension.

1- Yaqubi@modares.ac.ir & Yaqubi.Ruhollah@gmail.com
2- Corresponding Author: Ferdowsg@yahoo.com

Keywords: Systemic Functional Grammar, Grammatical Metaphor, Interpersonal Metafunction, Mood Metaphor, TOEFL.